

Vedrørende Kunstsilkefabrikken A/S, Notodden.

Arbeidet med opprettelse av dette selskap ble tatt opp av direktør Arne Bergsvik i 1932/33. Offentligheten ble gjort kjent med planen ved hans første foredrag i Polyteknisk Forening i april 1934. Det ble deretter satt ned et arbeidsutvalg med advokat Chr. Blom som formann. I reder- og eksportretser vakte planen sers intens motstand. Så å si den samlede dags- og fagpresse brakte utallige artikler mot opprettelse av en norsk kunstsilkefabrikk. Venstre med J.L. Mowinkel i spissen kjempet mot planen. Mowinkel sa således i sine samtlige valgtaler høsten 1935 at Staten burde foretrekke å pensjonere 100 mann med hver kr. 400 pr. år for å unngå en norsk kunstsilkeindustri.

Samtidig foregikk aksjetegningene. Motstanden resulterte i at man oppnådde en aksjekapital på kr. 1 million mot oprindelig tilsagt kr. 2 millioner. Dette var forlitet og etter lang tids arbeide lykkedes det for Bergsvik å få den nyvalgte arbeiderregjering til å yte statsgaranti for et lån på kr. 500.000, vesentlig p.grunn av at Notodden kommune var kommet i en meget dårlig stilling etter nedleggelsen av Norsk Hydro's bedrift der.

Selskapet ble grunnlagt i januar 1936 under Bergsviks ledelse og kunne begynne driften sommeren 1937, idet første halvår dog måtte ansees som prøvedrift. På grunn av den for lille kapital kunne bedriften kun utstyres mangelfullt og typeutvalget av garn var utilstrekkelig, hvilket alltsammen vanskeliggjorde salget, så meget mer som den svenske tekniske leder ikke tilfretsstillet fordringene, således at man ikke kunne fremstille en førsteklasses kvalitet. Ved hjelp av kunstsilkefabrikken Fr. Müttner A.-G., Pirna, med hvilken der allerede i 1934 var opprettet kontrakt om teknisk samarbeide, ble kvaliteten bedret samtidig som der ble foretatt komplettering av anlegget. I november 1938 var driftsomstillingen fullført, der ble levert førsteklasses vare og utsiktene for fremtiden var de beste.

På dette tidspunkt erhvervet skipsreder Pivind Lorentzen 10 aksjer a kr. 100, han ble valgt inn i Representantskapet og erklærte

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014
 at han interesserte seg for kapitalplasing i selskapet. Mellom familien Lorentzen og den daværende driftsingeniør H.C. Hygen besto et varmt vennskap. I november 1938, før driftsomstillingen kunne bringe resultater utarbeidet Hygen, uten direktørens og Styrets vitende, en fremstilling av selskapets økonomiske situasjon. I denne ble allt planmessig fremstillet så dårlig som mulig, alle verdier ble forringet til ytterlighet og enhver tenkbar tapsmulighet ble slått stort opp. Den således opstilte saldo viste at der av selskapets aksjekapital kr. 1 million kun var i behold ca. kr. 200.000.

Denne misvisende utredning ga han til Lorentzen som straks brukte den: på den ene side overfor selskapets styre, på den annen side overfor selskapets største aksjonærer for å fremtvinge aksjesalg til lav kurs. Direktør Bergsvik reiste den skarpeste protest mot utredningens riktighet og forela en korrekt status, således som den ble forelagt for styret ved hvert periodeoppgjør i løpet av året. Han påtalte også sterkt at en av selskapets funksjonærer fallt sitt firma i ryggen på denne måte. Både Hygen og selskapets kontorsjef Larsen sa opp sine stillinger og sluttet i 1939. Først sommeren 1940 meddelte den daværende styreformann, disponent Conrad Lauritsen, de øvrige styremedlemmer at Hygen og nevnte kontorsjef Larsen - en søn av selskapets senere representantskapsordfører banksjef Larsen - hadde sendt ham Hygens utredning med den konklusjon at selskapet måtte innstille driften dersom man ikke innen 2 måneder fikk 1/2 million kroner ny kapital, som kun Lorentzen var istand til og villig til å stille til disposisjon.

Vel som en følge herav tok styreformannen, fulgt av 2 av styrets medlemmer - hvoriblandt statens representant Johan Mågnussen - mot styremedlemmene Blom og Raagholt's ønske og mot Bergsvik's råd opp forhandlinger med Lorentzen. Denne foreslo aksjekapitalen skrevet ned til kr. 200.000 til hvilket beløp han når som helst skulle være berettiget til å innløse den og således bli ene-eier av selskapet. Imidlertid skulle han sette inn kr. 400.000 og forbeholdt seg retten til å sette inn styre- og representantskapsmedlemmene.

Styrets og representantskapsmedlemmer ble utsatt for en

intens nervekrig, styreformann Lauritsen kom med et par motforslag som ble understøttet av Johan Magnussen og banksjef Larsen, men på grunn av direktør Bergsviks motstand, støttet av Blom og Raagholt ble saken henlagt.

Lorentzen forsøkte derpå - ved hjelp av nevnte Magnussen - å få kjøpt minister Sam. Eyde's aksjepost på kr. 215.000, men denne gikk ikke med på forslaget etter at selskapets virkelige stilling var blitt forklart ham. Senere tilbød Hygen og kontorsjef Larsen seg å kjøpe Eyde's aksjepost, hvortil Lorentzen skulle stille kapitalen til disposisjon. Det var da heller ikke dette gikk i orden at disse herrer våren 1939 sa opp sine stillinger.

Det beste bevis for at Hygen's utredning over selskapets stilling var feilaktig er at man i løpet av året 1939 ikke alene kunne oppretholde driften men også kunne legge ned ca. kr. 600.000 i utvidelser av anlegget uten at ny kapital ble tilført selskapet.

Direktør Bergsvik forela høsten 1939 for styret forslag om å øke selskapets aksjekapital med kr. 350.000 til å møte ytterligere utvidelser og delvis til å likvidere et lån på kr. 82.000 som endel aksjonærer hadde ytet selskapet i 1938. Fra januar 1940 skulle selskapets døgnproduksjon bli ca. 800 kg silke, hvilket var henimot en fordobling av produksjonen i 1938.

I representantskapsmøte i november 1939, i hvilket denne kapitalforhøyelse skulle besluttes, meddelte Lorentzen overraskende at han hadde kjøpt Sam. Eyde's aksjer kr. 215.000 (til en kurs av 48.5 %) og at det nu var han som bestente over selskapet, ellers ville han ikke sette inn ny kapital. Dermed begynte han en ny nervekrig mot selskapets ledelse. Han og hans tilhengere gjorde nu styret ansvarlig dersom ikke kapitalutvidelsen ble fulltegnet, Lorentzen tilbød nu dette hvis han dermed fikk bestemmelsesretten over selskapet, etc. Lorentzen forlangte 2 av de 5 styreplasser for sine menn og 1ste varemannstillingen for seg selv. Med statens representant - Magnussen - som sin mann ville han således få makten i styret. Man tilbød ham 1 plass i styret og der ble forandret en tid herover. Sluttelig sendte han styret et brev, hvori

han uttalte sin mistillit til dettes medlemmer og avviste etnvert videre samarbeide. I mellomtiden kjøpte han opp videre aksjeposter - Laugbrugsforeningens, borregaards og direktør Holtas - med den begrunnelse at selskapet ikke kunne arbeide videre utenhans hjelp, desuten stillet han skete leveringer, resp. lokale fordeler i utsikt. Med få unntakelser ble disse aksjer kjøpt til ca. 50 % av pålydende. Tilslutt var Lorentzen innehaver av ca. kr. 355.000 av aksjekapitalen kr. 1 million.

(Man må når disse salg betraktes, være merksam på den intense motarbeidelse som det hadde vært mot kunstsilkefabrikk i Norge og alle profesjonene om at den måtte reorganiseres een eller flere ganger før den kunne tenkes å lønne seg).

Da selskapets styre ble kjendt med disse kjøp sendte Blom og Raagholt ut en advarsel til samtlige aksjonærer mot panikksalg, da selskapets stilling ikke på noen måte ga foranledning hertil. Aviskrigen mot selskapet begynte - som bestilt - pånytt, således brakte Aftenposten en artikkel i hvilken selskapet ble betegnet som "den kunstige innretning som kaller seg kunstsilkefabrikken på Notodden" etc.

Da man nu trengte til den forannevnte kapitalforhøyelse ble innkallt ekstraordinær generalforsamling i tilslutning til den ordinære generalforsamling den 7 mars 1940 for å treffe beslutning herom. På den ordinære generalforsamling forlangte Lorentzen atter 2 medlemmer i styret, men opnådde ikke dette. Fra forskjellig aksjonærhold ble skarpt påtalt at ordføreren i representantskapet, Larsen, og statens representant, Wagnussen, gikk inn for Lorentzens interesser. I den følgende ekstraordinære generalforsamling ble Lorentzen spurt om han ville stemme for eller imot kapitalforhøyelsen. Han svarte rett ut at da han ikke hadde fått satt igjennem sin vilje, ville han stemme imot. Det ble foreholdt ham at selskapet allerede hadde forbrukt denne kapital og nu trengte den, desuten kunne den tegnes uten hans bistand. Lorentzen ble stående på sitt standpunkt og der ble ikke foretatt noen avstemning, da han med sine vel 35 % av aksjene ville hindre et vedtak som fordrer 2/3 av stemmene.

Ved opbud av alle krefter, bl.a. ved belønning av kundetratter og ved et personlig lån fra styreformannen, Stanensen, kunne bedriften holdes igang.

Etter krigsutbruddet reiste Lorentzen senior til London. I de første krigsmåneder gikk så å si alle kunder fra sine kjøpekontrakter og nektet å ta imot garnleveringer. Da vi samtidig hele tiden fortsatte driften, ble kapitalmangelen akutt. Bergsvik fikk i Norges Bank et kriselån på kr. 75.000.

På generalforsamling den 24. 4. 1940 gikk Lorentzens søn, ingeniør Hans Ludvig L., med på kapitalutvidelsen, aksjetegning skulle finne sted inntill 24. 11. 1940. Ingeniør Lorentzen ble valgt til varaformann i styret. I april/mai 1940 var det hverken mulig å få tegnet eller innkallt kapital, man måtte derfor søke et foreløbig lån mot pant i de nye aksjer og Bergsvik henvendte seg til Industri- og omsetningsutvalget ved advokat Funde, som formidlet at Christiania Bank og Kreditkasse - etter at nedennevnte vansker tilslutt var brakt ut av verden - erklærte seg villig til å yte lånet mot statsgaranti og hypotekarisk sikkerhet.

Nevnte vansker var følgende: Kjent ingeniør Lorentzen som varaformann i styret hadde godkjent denne styrets plan, søkte han samtidig om et likeløpende privat lån for sin far til samme beløp, kr. 350000 og motarbeidet styrets låneandragende. Han bearbeidet i denne hensikt direktør Jahn i Administrasjonsrådet og advokat Funde og direktør Øyer, medlemmer av Industri- og omsetningsutvalget, videre Finansdepartementet, hvor han søkte å mistenkeliggjøre selskapets tekniske ledelse, videre direksjonen i Kreditkassen etc. Konsul P. Willumsen, formann i Kreditkassens styre, gjorde Bergsvik merksam på denne motarbeidelse, rådmann Holte som var nestformann i representantskapet gjorde merksam på bearbeidelsen av Finansdepartementet og Lorentzen selv innrømmet i et styremøte sin bearbeidelse av Administrasjonsrådet og Industri- og omsetningsutvalget.

I et representantskapsmøte den 29 mai, hvortil ingeniør L. fikk adgang erklærte han at herrerne i Industri- og omsetningsutvalget hadde ledd høyt av selskapets naive låneandragende, dette hadde formfeil etc.

Han betegnet styrets formann, fabrikkveier O. Stenersen, direkte som løyner og sa at lånet aldrig ville bli bevilget, representantskapet måtte derfor anbefale hans fars låneandragende og la ham tegne hele den nye kapital, hvorved Lorentzen altså ville få absolutt aksjemajoritet.

Representantskapets ordfører, Larsen, lot derpå føre til protokoll: "Ordføreren anbefalte at man istedetfor et banklån mot sikkerhet i preferansekapitalen, som derpå ble å selge til selskapets aksjonærer, skulle godta Lorentzens forslag og understøtte skibsreder Lorentzens låneandragende til dekning av preferansekapitalaksjene som ikke kunne overtas av de øvrige aksjonærer." De øvrige aksjonærer - ca. 550 stk. - kunne dog gang intet betale således at denne løsning ville gi Lorentzen hele den nytegnede kapital. Denne var besluttet tegnet som preferansekapital med dobbelt stemmerett og hadde følgelig gitt det absolutte herredømme over hele selskapet til een mann. En protokollasjon som denne av et selskaps første aksjonærtillitsmann tør vel være enestående i norsk industris historie.

Som foran nevnt ble selskapets låneandragende innvilget og ved tegningens sfristens utløp var hele den nye kapital overtatt av aksjonærene, inkl. Lorentzen, i forhold til deres tidligere aksjeposter i selskapet. Tiltrots for den midlertidige kjøpestreik i 1940 brakte dette år et overskudd på ca. kr. 320.000, mens 1939 hadde brakt balanse i selskapet etter at det var avskrevet kr. 231.000 på anlegget.

(Det hittil anførte er notert ned etter som hendingene fandt sted, det kan bekreftes av styre- og representantskapsprotokoll og av nevnte styremedlemmer.)

Driften gikk uten stans under hele krigen inntil 1.1. 1945, da det inntrådte et par måneders stans på grunn av råstoffmangel.

Anlegget var under hele krigen under stadig utvidelse, gulvarealet øket fra ca. 3700 m² til ca. 9000 m² og det tidligere ufullkomne anlegg komplettertes og ble utstyrt med alle til en moderne kunstsilkefabrikk hørende maskiner og apparater.

Råvareanskaffelsen var under hele krigen forbundet med de aller største vansker, som naturlig ble større etter som produksjonen

vokste. Denne var fra 1942 ca. 1500-1600 kg. silkegarn pr. dag, hvortil medgikk ca. 12.000 kg. forskjellige kjemikalier pr. dag, hvorav endel måtte importeres fra Tyskland. Det var likeledes forbundet med store vansker å få levert det nødvendige bygningsmateriell, maskiner, apparater og rekvisita.

Likledes var det forbundet med store vansker å få Reichskommissariats Priskommisær til å gå med på nødvendige prisforhøyelser. Ved een anledning i april 1942 oppnådde direktør Bergsvik et pristillegg på kr. 0.74 pr. kg. tilbakevirkende fra 1.1. 1942. Dette brakte selskapet kr. 98.000 i etterbetaling og i.h. til produksjonens sturrelse en merinntekt på ca. kr. 350.000 pr. år. Ved denne anledning måtte - en tid etterpå - selskapet betale til Frontkjemperkontoret kr. 2000 som en goodwill. Kufa's nuverende ledelse har anmeldt direktør Bergsvik for å ha yttet av selskapets midler ialt kr. 3700 til Frontkjemperkontoret og Erstatningsdirektoratet meddelelser at dette beløp vil bli inndradd hos Bergsvik og tilbakebetalt selskapet, likesom saken vel vil bety øket "straff" for Bergsvik. Selskapets økonomiske utvikling under krigen skyldes for en stor del Bergsvik's innsats, så denne anmeldelse må betegnes som helt grotesk.

I 1944/45 ble foretatt nybygg og installasjoner beregnet på en planlagt utvidelse av driften til ca. 2400 kg. silkegarn pr. dag. Til denne utvidelse manglet ved krigens slutt i hovedsaken det maskineri som måtte bestilles i utlandet.

Selskapets aksjer ble ikke børsnotert, de omsattes i 1944 og 1945 til ca. 150-155 p.

Direktør Bergsvik ble som medlem av Nf. arrestert den 9 mai 1945. Straks deretter vendte skipsreder Lorentzen og ing. Hygen seg til de øvrige styremedlemmer og optrådte truende overfor disse, således ble krefter herr A. von Kirchbach at fabrikkveier Stenonsen ble truet med arrestasjon, byråsjef Høegh-Ondal - medlem av representantskapet - sa i en samtale med direktør Bergsvik at Lorentzen hadde anført "dårlig nasjonal holdning" som årsak til denne trussel.

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie 2011
 Etter Bergsvik's arrestasjon ble han av styret opsakt fra sin stilling " da det er uvisst når De atter kan gjenopta Deres arbeide". På ekstraordinær generalforsamling den 4 Juli 1945 ble hele det gamle styre kastet av Lorentzen og hans folk dannet nytt styre, ingeniør Hygen ble adm. direktør, Johan Magnussen ble belønnet med stilling som styremedlem. Da det var dårlig fremmøte til generalforsamlingen kunne Lorentzens gruppe ved hjelp av Notodden kommunes aksjer, hvorved oppnåddes ca. 40 % av aksjekapitalen, overstemte de øvrige aksjonærer.

Fru Bergsvik fikk etter mannens arrestasjon ^{ikke} utbetalt ~~kr. 1000~~ for å dekke familiens løpende forpliktelser, ^{men} fikk ~~deretter~~ først fra 1. oktober - i noen måneder fremover - utbetalt av direktørens tilgodehavende i selskapet kr. 175 pr. måned, sammen med direktørens mor. Det gamle styre hadde i brev av 15. 8. 1945 til fru Bergsvik personlig tilsagt henne kr. 500 pr. måned, dette beløp er aldrig blitt betalt. I juli 1945 varslet Johan Magnussen som var blitt sosialsjef i Notodden, en lørdag fru Bergsvik om at han mandag sendte folk for å kaste henne ut av direktørboligen. Det ble nektet fru B. å ta med noen av hagens produkter, likesom selskapet tvangsrekvirerte endel av familien Bergsviks utstyr til villaen.

Det synes som om direktør Bergsvik's langvarige fengsling tilmot for hans sykdom i fengslet, skyldes patrykk fra Kufa's nye ledelse. Fra etpar politihold er dette blitt bekreftet til Bergsvik og fru Bergsvik. (Se herom avsnittet om Kufa i Bergsvik's generalutredning om sine forhold under krigen).

For selskapets ca. 550 aksjonærer synes overgangen fra demokratisk aksjeselskap til enevelde innen selskapet å ha vært ufordelaktig, like aksjene nu - desember 1946 - kun opnår pari kurs. Det virker derfor paradoksalt når representantskapets ordfører, banksjef Larsen, på generalforsamlingen den 26. 4. 1946 uttalte om særlig takk fra aksjonærene til det nye styre.